

Anne Sütü Bankaları

Halime AYDEMİR*

*Öğr. Gör., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, ORCID: 0000-0003-2548-004X

ÖZET

Bazı yenidoğanlar; prematür, düşük doğum ağırlıklı, anne sütü oluşumunun olmaması, mastektomi olmuş anne, annenin ölümü gibi nedenlerden dolayı anne sütü alamamaktadır. Bu gibi durumlarda ve teknolojik gelişmeler nedeniyle bebek beslenmesinde anne sütü bankaları alternatif olarak kullanılmaktadır. Bu bankalar, ihtiyaç durumunda bebeğin başka annelerin verdikleri sütlerle beslenmesinin devam ettirilmesini amaçlayan kurumlardır. Anne sütü bankalarına çoğu kültür ve dinlerde farklı yaklaşımlar bulunmakla birlikte anne sütünün yenidoğana verilmesinin sağlanması, yenidoğanın hayata sağlıklı ve en iyi şekilde başlamasına fırsat vermektedir. Sağlık hizmeti bakımı sunanların rolleri arasında anne ve yenidoğan/bebek grubuna yardımcı olma yer almaktadır. Bu derleme; anne sütü bankalarının amacı, tarihsel süreci, işlem prosedürü ile anne sütü bankalarına farklı kültür ve dinlerin bakış açıları hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anne sütü, Süt bankası, Laktasyon

Breast Milk Banks

ABSTRACT

Some newborns can't receive breast milk due to reasons such as premature, low birth weight, lack of breast milk formation, mother who underwent mastectomy and death of the mother. In such cases and due to technological developments, breast milk banks are used as an alternative for infant feeding. These banks are institutions that aim to continue feeding the baby with the milk given by other mothers when needed. Although there are different approaches to milk banks in many cultures and religions, ensuring that breast milk is given to the newborn gives the newborn the opportunity to start life in a healthy and best way. The roles of healthcare providers include assisting the mother and newborn/infant group. This review; it aims to give information to milk banks about the purpose, historical process, transaction procedure and the perspectives of different cultures and religions.

Keywords: Breast milk, Milk banks, Lactation

Sorumlu yazar: halimeaydemir99@gmail.com

Geliş tarihi: 29.04.2021

Kabul tarihi: 02.08.2021

Atıf için: Aydemir, H. (2021). Anne sütü bankaları. KAEÜ Sađl. Bil. Derg., 1(3), 186-193.

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuk Fonu (UNICEF) doğumdan sonra ilk altı ay bebekler için sadece anne sütü verilmesi gerektiğini belirtmektedirler (World Health Organization, 2021). Anne sütü, yenidoğan sağlığı için gerekli olan tüm sıvı ve besin ve öğelerini içermektedir. Hayatta sağlıklı büyüme ve gelişme için temel bir ihtiyaç olmak üzere psikolojik, sosyal ve ekonomik yönden faydalı bir besindir (Lawrence & Lawrence, 2009; Gürol, Özkan & Çelebioğlu, 2014; Terek & Yalaz, 2016). Ayrıca anne sütü; kolay emilebilme, sindirilebilme ve bağışıklayıcı özellik taşıyıcıdır (Lawrence, 1985; Kul Uçtu & Özerdoğan, 2017).

Bebeğin fiziksel ve ruhsal gelişiminde anne sütü hayati bir öneme sahiptir. Bebeği kendi annesinin emzirmesi öncelikli olmakla birlikte farklı nedenlerden dolayı başka bir annenin sütüne de ihtiyaç duyulmaktadır (Öztürk, 2016). Annede ya da yenidoğanda/bebekte annenin radyoaktif iyot kullanımı, bebekte alerji durumunun olması, bebekte yeterince gelişmemiş emme refleksinin varlığı, gastrointestinal sistem problemleri, bebekte beslenme intoleransının olması, prematürite, düşük doğum ağırlığı, annenin emzirmek istememesi, anne ve bebeğin uzun süre bir arada olmaması, yetersiz sosyal destek, mastektomi olmuş anne, annenin ölümü vb. gibi nedenlerle yenidoğana/bebeğe anne sütü verilememekte ya da emzirme önerilememektedir (Kabasakal & Bozkurt, 2019; World Health Organization, 2021).

Amerikan Pediatri Akademisi (AAP) bebeğe kendi annesinin sütü verilemediği durumlarda, özellikle prematür bebeklerde pastörize edilen başka bir anne sütünün ilk tercih edilmesi gereken seçenek olduğunu bildirmektedir. Bu tercih doğrultusunda prematür bebeklere anne sütü bankalarından temin edilen anne sütünün kullanılması gerektiği belirtilmektedir (American Academy of Pediatrics, 2012). Endüstrileşme ve teknolojik gelişmeler nedeniyle pek çok ülkede bebek beslenmesinde süt bankaları alternatif olarak kullanılmaktadır (Temizsoy, Karakoç, Gürsoy & Ovalı, 2010; Pekiğiçit ve ark., 2019).

Anne Sütü Bankaları

Anne sütü bankaları, ihtiyaç olduğu durumlarda yenidoğanın/bebeğin kendi annesi dışında başka kadınlardan alınan sütler ile beslenmesinin sağlandığı kurumlardır (Demirtaş, 2011; Gribble, 2013; Gürol ve ark., 2014). Bu bankalar; süt verilmesi, stoklama, düzenleme yapma, yaklaşım, ulusal politikalar ve ilgili kurumlar arasında koordinasyon gerektiren ayrıntılı ve önemli prosedüre sahip kurumlardır (Updegrave, 2013; Özcan & Oskay, 2017).

Anne sütü bankaları ile beslenen bebeklerde gıda intoleransı görülme oranının düşük olduğu, nekrotizan enterokolit, geç başlangıçlı sepsis ve taburcu olma süresinin kısaldığı saptanmıştır. Bunun yanı sıra süt bankalarının aile ve sağlık sistemine yönelik maliyet etkinliği sağladığı da belirtilmektedir (Demirtaş, 2011; Mackenzie, Javanparast & Newman, 2013; Updegrave, 2013).

Anne Sütü Bankalarının Tarihsel Süreci

1909 yılında Avusturya'nın Viyana kentinde ilk anne sütü bankası açılmıştır (Jones, 2003). 1980'li yıllarda birçok anne sütü bankası farklı koşullar ve hastalık risklerinin (Human Immunodeficiency Virus (HIV) gibi bulaşıcı hastalık kaygısı) artması nedeni ile kapanmıştır (Lording, 2006; O'Reilly, 2010).

Kuzey Amerika'da 1985 yılında Kuzey Amerika Anne Sütü Bankacılığı Birliği (HMBANA) kurularak anne sütü bankalarında standartlar sağlanmaya çalışılmıştır. HMBANA 1990 yılında ilk standartları yayımlayarak dünyadaki çoğu süt bankacılığı belgelerinin temelini oluşturmuş ve yıllık olarak güncellemesini yapmaktadır (Human Milk Banking Association of North America, 2021). Ayrıca 2010 yılında Milano'da Avrupa Anne Sütü Bankası (EMBA) kurularak dünya çapında anne sütü bankası sayıları giderek artmaktadır. Avrupa'da 270 aktif anne sütü bankası olup, 15 tane daha açılması planlanmaktadır (European Milk Bank Association, 2021).

Anne Sütü Bankalarında Prosedür

Anne sütü bankalarında doktor, diyetisyen, hemşire, laktasyon danışmanları, tıbbi direktör yanı sıra büro destek ve enfeksiyon kontrol birimi görev almaktadır. Bu ekip düzenli olarak toplanmaktadır. Anne sütü bankalarında kayıtların düzenli tutulması önemlidir. HMBANA kayıt sistemine ilişkin bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır (Human Milk Banking Association of North America, 2021).

Tablo 1.HMBANA Anne sütü bankalarında kayıt sistemi

Bağışçıya Ait Kayıtlar	İdari Kayıtlar	Alıcı Hastane Kayıtlar	Alıcıya Ait Kayıtlar
-Kimlik bilgileri	-Şişelerin sayısı	-Bağışçı sütünün reçete edilmesindeki neden	-Annelerin süt kabulüne ait onam formu
-Özgeçmiş ve soy geçmişi ait bilgiler	-Bağışçı sayısı	-Reçete eden sağlık personeline ait bilgiler	-Alıcının kimlik bilgileri
-Serolojik tarama testlerinin sonuçları	-Pastörizasyon işleminin süresi ve tarihleri	-Hastanelere verilen sütlerin veriliş tarihi ve süt miktarları	-Alıcıya anne sütü verilme nedeni
-Gönüllülük onam formu	-Serolojik tarama testlerinin sonuçları		-Alınan sütün miktarı
-Süt bağış çizelgesi	-Buzdolabı ve dondurucu kontrol çizelgesi		
	-Mali kayıtlar		

Kaynak: Human Milk Banking Association of North America, 2021

Süt bankasına süt vermeyi isteyen anne ile görüşme yapıldıktan sonra annenin T-hücresi lenfotropik virüsü, hepatit B, hepatit C, sifiliz ve HIV gibi hastalıklara yönelik serolojik tarama testleri yapılmaktadır. Süt veren annelerin sağlık durumu, hastalık öyküsü, hastalık geçmişi, bulaşıcı meme başı probleminin varlığı, beslenme alışkanlığı, ilaç kullanım durumu, alkol-sigara-madde alışkanlığı, yüksek riskli davranış öyküsü, çocuklarının yaşı, uluslararası seyahat öyküsü, ikamet ettiği yer sorgulanmaktadır. Süt veren annelerin düzenli olarak altı ayda bir serolojik testleri yapılmaktadır. Süt verme kriterlerine uyan ve serolojik testleri negatif olan annelerin sütleri periyodik olarak kabul edilmektedir (Kim & Unger, 2010; Gribble, 2013).

Süt bankalarında süt veren annelere verdikleri süt için ödeme yapılmazken, süt alıcılarına aldıkları sütler para karşılığında verilmektedir (Shaw & Bartlett, 2010). Süt verme durumu gönüllülük esasına dayanmaktadır. Süt vermek isteyen annelere birebir ya da gruplar halinde hemşireler tarafından emzirme danışmanlığı verilmektedir. Annelere sözlü ve yazılı olarak süt sağılması, saklanması, toplanması, ulaştırma aşamaları ve uyulması gereken kurallara yönelik eğitimler verilmektedir. Ayrıca annelere; beslenme, sütünü sağarken meme ve el hijyenine dikkat etmeleri, memeye masaj ve sütünü elle sağması yönünde de uygulamalı danışmanlık verilmektedir. Annelere isteklerine göre manuel süt pompası ya da elektrikli süt pompası temin edilmektedir. Sütün elle sağılması; kontaminasyon riskinin daha az olmasının yanında, memeye masaj etkisi göstererek süt üretimini uyarıcı etkisinden dolayı önerilmektedir (NICE Clinical Guideline, 2021).

Süt bankalarında annelerin eğitiminde sütlerin toplanması, saklanması ve taşınması aşamaları ayrı bir öneme sahiptir. Sütler polietilen kaplar içerisinde -20°C'de saklanmakta ve kuru buz kalıpları ile taşınarak süt bankasında -20°C'de uzun süreli olarak dondurulmaktadır. Dondurulmuş sütler sonrasında çözdürülmekte, havuz oluşturulmakta ve karıştırılmaktadır. HMBANA Holder pastörizasyon metodunu kullanmaktadır (62.5°C'de 30 dakika). Pastörize süt soğutulmuş olarak saklanmakta (O'Hare, Wood & Fiske, 2013; Updegrave, 2013) ve pastörizasyon sonrası bakteriyolojik testler tüm süt bankalarında yapılmaktadır (O'Hare, Wood & Fiske, 2013; Updegrave, 2013; Halleux, Pieltain, Senterre & Rigo, 2016). Sütler doktor reçetesi ile ihtiyaç sahibi kişilere verilmektedir (O'Hare, Wood & Fiske, 2013; Updegrave, 2013).

EMBA'nın önerilerinden bazıları; süt kaplarına donör adı ve tarih yazılmalı, tüm kayıtlar eksiksiz tutulmalı, çalışanlar her zaman etik yaklaşımları göz önünde bulundurmalıdır (bağışçıların daha fazla süt bağışında bulunmaya teşvik edilmemesi vb.) (Weaver ve ark., 2019).

Kültür ve Din Farklılığına Göre Anne Sütü Bankalarına Yaklaşım

Anne sütü bankaları geleneksel ve dini inançlar, ailelerin süt bankalarındaki sütün güvenilirliği hakkındaki endişeleri, etik problemler ve bilgi yetersizliği nedeniyle ülkelere göre tartışmalı bir konudur (Pekyigit, 2019). Farklı kültür ve dinler anne sütü bankalarının durumuna farklı düşünce ve inançlar ile bakmaktadır.

Hristiyanlık, Budizm, Hinduizm’de anne sütünün paylaşımında herhangi bir sorun görülmemektedir. Yehova’nın şahiti olan toplumlarda insandan insana kan nakli, organ nakli yasak iken, anne sütünün paylaşılması konusunda herhangi bir olumsuz düşünce bulunmamaktadır (Ramli, Ibrahim & Hans, 2010).

Gelano ve ark (2018) Doğu Etiyopya’da 1085 anne ile yaptıkları çalışmada, annelerin 119’unun (% 11) sütünü anne sütü bankasına bağışlamakta olduğu ve 165’inin (%15.2) bebeğini beslemek için anne sütü bankasından süt kullanmaya istekli olduğu sonucuna varılmıştır (Gelano ve ark., 2018).

İslamiyet’te, Kuran’ı Kerim’de (Bakara 2/233) mümkünse annenin doğan her çocuğunu iki yıl emzirmesi önerilmektedir (Hot & Başağaoğlu, 2014). Anne sütünün paylaşılması olarak sütannelik erdemli bir davranış olarak görülmekte ve emzirmenin önemine dikkat çekilmektedir. Ancak bununla birlikte anne sütü bankalarının kurulmasına karşı bazı önemli sorunların olduğu görülmektedir. Nisa Suresi 23. ayette “Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle zifafa girdiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı” ifadesi geçmektedir (Peker, 2020; Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021). Ayrıca Resulullah’ın “Kan bağı ile haram olan, süt emmek ile de haram olur.”-Tirmizi, Rada 1, (1146) ve “O, bana helal olmaz, çünkü benim sütkardeşimin kızıdır. Kan akrabalığı sebebiyle haram olan her şey, süt emme ile de haram olur.”-Müslim, Rada’ 11, (1446); Nesai, Nikah 50, (6, 99) hadisi bulunmaktadır (Kütüb-ü Sitte). Hadis ve ayetlerde iki yaşından küçük çocuğun/çocukların süt veren bir anne tarafından emzirilmesi ile sütannenin çocukları ile kan bağı olmamasına rağmen kardeş olarak kabul edilmektedir. Bu düşünceye göre aynı anneden süt emen çocukların birbirleriyle evlenmeleri yasaktır (Ramli, 2010; Pekdemir, 2015). Bu nedenle Müslüman toplumlarda kurulan süt bankalarında bağışçının adı, adresi, kimlik kartı numarası, çocuğun doğum belgesine eklenebilir. Bazı süt veren annelerin yalnızca (veya esas olarak) tek cinsiyette çocukları varsa, süt tercihen aynı cinsiyetten alıcılar için ayrılabilir (Ramli ve ark., 2010).

Kur’an’da; öldürülme korkusu ile annesi tarafından Nil Nehrine bırakılan Hz. Musa için Firavun’un sarayında emebileceği sütanne arandığından bahsedilmektedir. Hz. Musa başka kadınların sütünü emmeyince, öz annesi sütanne kılığında onun süt ihtiyacını karşılamıştır. Bu ayetlerden Hz. Musa öncesi hatta tüm zamanlarda sütannelik adetin varlığı ve anne sütünün öneminin bilindiği anlaşılmaktadır (Öztürk, 2016).

Anne sütü bankaları birçok kültürde yaygın olarak kabul edilirken bazı Müslüman toplumlarda anne sütü bankalarına izin verilmemektedir (Hoodbhoy, 2013; Ozdemir, ve ark., 2015).

Yenidoğanların anne sütü ile beslenmesi formül mamalara göre daha ideal olduğu için; bilinen bir anneden alınan sütün kullanılması, hastalık bulaşma riskini tamamen ortadan kaldırdıktan sonra, İslam ülkelerinde süt bankalarının uygulanması için etik açıdan sorun olmayacağı görülmektedir (al-Naqeeb, Azab, Eliwa & Mohammed, 2000; Demirtaş, 2011).

İslamiyet’te, anne sütünün paylaşılması olarak sütannelik erdemli bir davranış olarak görülmekte ve emzirmenin önemine dikkat çekilmektedir. Ancak bununla birlikte anne sütü bankalarının kurulmasına karşı bazı önemli sorunların olduğu görülmektedir. Sorunların temel nedeni; iki yaşından küçük çocuğun/çocukların süt veren bir anne tarafından emzirilmesi ile sütannenin çocukları ile kan bağı olmamasına rağmen kardeş olarak kabul edilmeleridir. Bu düşünceye göre aynı anneden süt emen çocukların birbirleriyle evlenmeleri yasaktır (Ramli, 2010; Pekdemir, 2015). Müslüman ülkeler için süt paylaşımı için çocuk başına sadece bir anne sütü veren kişinin olması sağlanabilir. Bağışçının adı, adresi, kimlik kartı numarası çocuğun doğum belgesine eklenebilir. Bazı süt veren annelerin yalnızca (veya esas olarak) tek cinsiyette çocukları varsa, süt tercihen aynı cinsiyetten alıcılar için ayrılabilir (Ramli ve ark., 2010).

Türkiye’de Anne Sütü Bankalarına Yaklaşım

Sağlık Bakanlığı, 2012 yılında bir süt bankası kurmayı planladığını açıkladığında Müslümanların akrabalık açısından süt bankası kurulmasına itirazları üzerine, Sağlık Bakanlığı Mart 2013 tarihinde projeyi değiştirdiğini ilan etmiştir (Yokmaç Çelik & Çelik, 2014). Hem sosyal hem dini engellerden dolayı Türkiye’de süt bankası bulunmamaktadır (Büyükcan, 2013). Türkiye’de sağlık personelinin ve toplumun bu konuya yönelik net bilgisinin olmadığı, hastalık bulaşma riski, anne sütü bankaları ile oluşabilecek sütkardeşliğinin dini açıdan yasak olması gibi durumlar nedeniyle süt bankacılığına karşıt düşüncüyü etkilediği görülmektedir (Şentürk Erenel, Ünal Toprak, Gölbaşı, Pelit Aksu, Arslan Gürcüoğlu, Uçar & Vural, 2017).

Aykut ve ark. (2012) çalışmasında annelerin %38.4’ünün süt bankası uygulamasını doğru bulmadığı; bu annelerin %75.4’ünün sütkardeşi ile evlenme ihtimalinden dolayı, %16.9’unun süte bağlı hastalık bulaşması riski nedeni ile süt verilmesine olumlu bakmadıklarını belirlemişlerdir (Aykut, Yılmaz, Balcı, Sağiroğlu, Gün & Öztürk, 2012). Gürol ve ark. (2014) çalışmasında %36.3’ü dini nedenlerden dolayı, %28.9’u ise sosyal ve ahlaki nedenlerden dolayı süt verilmesine olumlu bakmadıklarını belirlemişlerdir (Gürol ve ark., 2014). Ekşioğlu ve ark. (2015) çalışmasında annelerin %8.2’sinin daha önce sütannelik yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Annelerin %71.3’ünün anne sütü bankası uygulamasını desteklediğini belirtmişlerdir. Annelerin %62.2’sinin hastalık riski, %37.2’sinin ise dini inancına uygun olmamasını nedeni ile sütünü vermek istemediğini belirtmişlerdir. Bebeğini emzirmeyi engelleyici bir durum olduğunda annelerin %47.5’i süt bankasından yararlanmayı düşünürken, %26.7’si ise emzirmeye engel bir durum olmadığına da süt bankasından yararlanabileceğini belirtmiştir (Ekşioğlu, Yeşil & Çeber Turfan, 2015). Kaya Senol ve ark. (2017) çalışmasında kadınların %45.9’u dinsel kurallara aykırı olduğu için, %23.6’sı ise bulaşıcı hastalık riski bulunduğundan dolayı anne sütü bağışını uygunsuz buldukları belirtilmiştir (Kaya Senol & Aslan, 2017). Ergin ve Uzun (2018) çalışmasında annelerin %62.5’i daha önce süt bankasını duyduğunu, %22.9’u süt bankası kurulmasını onayladığını, %19.1’i süt bağışçısı olabileceğini belirtmiştir (Ergin & Uzun, 2018). Pekyiğit ve ark. (2019) çalışmasında annelerin %43.7’si kendi bebeği için süt bankasından süt almak istemediğini, %67.9’u hastalık bulaşma endişesi olabileceği ancak %66.3’ü sütü veren ve sütü alan aile bilgilerinin kayıt altına alınarak birbirlerini tanımaları sonucunda süt bankalarının mantıklı olacağını belirtmiştir (Pekyiğit ve ark., 2019). Her ülkenin özellikleri dikkate alınarak konunun paydaşlarının (anneler, sağlık çalışanları, din görevlileri) bakış açılarının ve anne sütü bankalarından yararlanan bebeklerin değerlendirildiği daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır (Nita, Toader & Cucu, 2018).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Anne sütünün sağlanması, yenidoğanın hayata sağlıklı ve iyi bir şekilde başlaması yönünde ilk tercih edilmesi gereken besindir. Anne sütünden mahrum kalan bebeklere anne sütünün temini için anne sütü bankaları alternatif bir çözüm olabilmektedir.

Müslüman ülkelerde süt paylaşımı için yenidoğan/bebek başına sadece bir anne sütü veren kadının olması sağlanabilir. Anne sütü bankasında banka kelimesi yerine merkez, bağış, vakıf vb. gibi kelimelerin kullanılması da olumlu görüşü artırabilir. Bireylerin gerek hukuki, gerek etik, gerek dini ve gerekse de sosyal norm ve değerleri göz önünde bulundurularak süt bankalarında süt alıcı-süt vericinin karşılıklı onamlarının alınması sağlanarak güvenilir bir kayıt sistemi kullanılmalıdır. Anne sütü bankalarının kurulması ve takip edilmesinde güvenli bir kayıt sistemi kullanılmasının bu bankalara yaklaşımı olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

YAZAR KATKI ORANI

Fikir- HA, Tasarım- HA, Kaynaklar, Malzemeler- HA, Literatür Taraması- HA, Yazıyı Yazan- HA, Eleştirel İnceleme- HA.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarla diğer kişi ya da kurumlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- al-Naqeeb, N.A., Azab, A., Eliwa, M.S., & Mohammed, B.Y. (2000). The introduction of breast milk donation in a Muslim country. *J Hum Lact*, 16(4), 346-350.
- American Academy of Pediatrics (AAP). (2012). Breastfeeding and the use of human milk. *Pediatrics*, 129, 827-841.
- Ayktut, M., Yılmaz, M., Balcı, E., Sağıroğlu, M., Gün, İ., & Öztürk, A. *Annelerin sütannelik ve anne sütü bankası konusunda bilgi tutum ve davranışları*. 15. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Uludağ Üniversitesi, Bursa, Türkiye, 2012.
- Büyükcın, T. (2013). Anne sütü bankacılığı ve çeşitli ülke uygulamaları. *Türkiye Büyük Millet Meclisi Aylık Bülteni*, 189, 28-30.
- Demirtaş, B. (2011). Türkiye’de anne sütü bankaları olmalı mı. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14(1), 73-77.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2021). Nisâ Suresi - 23. Ayet Tefsiri. Erişim: <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/516/23-ayet-tefsiri>.
- Ekşioğlu, A., Yeşil Y., & Çeber Turfan, E. (2015). Annelerin süt bankası hakkındaki görüşleri: İzmir örneği. *Türk Ped Arş*, 50(2), 83-89.
- Ergin, A., Uzun, & S.U. (2018). Turkish women’s knowledge, attitudes, and behaviors on wet-nursing, milk sharing and human milk banking. *Maternal and Child Health Journal*, 22(4), 454-460.
- European Milk Bank Association. (2021). *About EMBA*. Erişim: <https://europeanmilkbanking.com>.
- Gelano, T.F., Bacha, Y.D., Assefa, N., Motumma, A., Roba, A.A., Ayele Y., & Tsige F. (2018). Acceptability of donor breast milk banking, its use for feeding infants, and associated factors among mothers in eastern Ethiopia. *International Breastfeeding Journal*, 13(1), 13-23.
- Gribble, K.D. (2013). Peer-to-peer milk donors’ and recipients’ experiences and perceptions of donor milk banks. *Journal of Obstetric Gynecologic and Neonatal Nursing*, 42(4), 451-461.
- Gürol, A., Özkan, H., & Çelebioğlu, A. (2014). Turkish women’s knowledge and views regarding mothers milk banking. *Collegian*, 21(3), 239-244.
- Halleux, V., Pieltain, C., Senterre, T., Rigo, J. (2016). Use of donor milk in the neonatal intensive care unit. *Seminars in Fetal & Neonatal Medicine*, 22(1), 23-29.
- Hoodbhoy, S. (2013). Human milk banking; current evidence and future challenges. *Paediatrics and Child Health*, 23(8), 337-341.
- Hot, İ., & Başağaoğlu, İ. (2014). Tarihte sütannelik geleneği. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*, 22(2), 68-74.
- Human Milk Banking Association of North America. (2021). *Our work*. Erişim: <https://www.hmbana.org/our-work/publications.html>.
- Jones, F. (2003). History of North American donor milk banking: one hundred years of progress. *J Hum Lact*, 19(3), 313-318.
- Kabasakal, E., & Bozkurt, Ö. (2019). Türkiye’de anne sütü merkezi girişimlerinin değerlendirilmesi ve sistem önerisi. *J Contemp Med*, 9(4), 417-423.
- Kaya Senol, D., & Aslan, E. (2017). Women’s opinions about human milk donation and human milk banking. *Biomedical Research*, 28(15), 6866-6871.
- Kim, J.H., & Unger, S. (2010). Human milk banking. *Paediatrics-Child Health*, 15(9), 595-598.
- Kul Uçtu, A., & Özerdoğan, N. (2017). Anne sütü bankası. *Manisa CBU Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 593-596.

Kütüb-ü Sitte. Hadis Ansiklopedisi 16. Cilt. Erişim:
<https://hadis.resulullah.org/index.php?s=oku&id=2808>.

Lawrence, R.A. (1985). Breastfeeding: a guide for the medical profession. Breastfeeding And Human Lactation. Mosby, Louis.

Lawrence R.A., & Lawrence R.M. (2005). Biochemistry of human milk. breast feeding. A guide for the medical profession. <https://www.elsevier.com/books/breastfeeding/9780323028233>.

Lording, R.J. (2006). A review of human milk banking and public health policy in Australia. Breastfeed Rev, 14(3), 21-30.

Mackenzie, C., Javanparast, S., & Newman, L. (2013). Mothers' knowledge of and attitudes toward human milk banking in South Australia: a qualitative study. Journal of Human Lactation, 29(2), 222-229.

NICE Clinical Guideline. (2021). *Donor breast milkbanks: the operation of donor milk bank services*. Erişim: <http://www.nice.org.uk/guidance/CG93>.

Nita, M., Toader, O., & Cucu, M.A. (2018). Human milk banking - a public health issue. Act a Medica Transilvanica, 23(2), 5-7.

O'Hare, E.M., Wood, A., & Fiske, E. (2013). Human milk banking. Neonatal Network, 32(3), 175-183.

O'Reilly, A. (2010). Wet Nursing. Encyclopedia of Motherhood.

Ozdemir, R., Ak, M., Karatas, M., Dogan, D.G., & Karadag, A. (2015). Human milk banking and milkkinship: perspectives of religious officers in a Muslim country. Journal of Perinatology, 35(2), 137-141.

Özcan, H., & Oskay, Ü. (2017). Women perceptions of milk banking in Gumushane city center located in eastern black searegion. Jıhsam, 3(1), 29-42.

Öztürk, K. (2016). *İslam hukukuna göre süt bankacılığı*. (Yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Pekdemir, Ş. (2015). İslam hukukuna göre anne sütü bankaları. International Journal of Social Science, 40, 537-554.

Peker, S. (2020). İslam hukukunda evlenme yasağı ve hikmetleri. Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi 9, 187-215.

Pekyigit, A., Yıldız, D., Eren Fidancı, B., Çalık, B., Dehmen, Ö., Koçak, T., & Altıntaş, S. (2019). Annelerin donör süt ve süt bankalarına ilişkin görüşleri. JCP, 17(3), 325-336.

Ramli, N., Ibrahim, N.R., & Hans V.R. (2010). Human milk banks-the benefits and issues in an Islamic setting. Eastern Journal of Medicine, 15(4), 163-167.

Shaw, R., Bartlett, A. (2010). Giving breast milk: body ethics and contemporary breastfeeding practice. Toronto: Demeter Press.

Şentürk Erenel, A., Ünal Toprak, F., Gölbaşı, Z., Pelit Aksu, S., Arslan Gürcüoğlu, E., Uçar, T., & Vural, G. (2017). Sağlık personelinin anne sütü bankalarına ilişkin bilgi ve görüşlerinin belirlenmesine yönelik çok merkezli bir çalışma. GMJ, 28(2),107-111.

Temizsoy, E., Karakoç, A., Gürsoy, T., & Ovalı, F. (2010). Prematüre bebek annelerinde galaktogog ve uyku düzenleyici etkili bitki çaylarının anne sütünü artırmaya etkisi. Yeni Tıp Dergisi, 27(1), 29-32.

Terek, D., & Yalaz, M. (2016). Yenidoğan bebeğin beslenmesinde temel prensipler. Klinik Tıp Pediatri Dergisi, 11(5), 233-244.

Updegrove, K. (2013). Nonprofit human milk banking in the United States. J Midwifery Womens Health, 58(5), 502-508.

Yokmaç Çelik, N., & Çelik, S. (2014). Milk banking in Turkey: review. *Turkiye Klinikleri J Med Ethic*, 22(1), 33-37.

Weaver, G., Bertino, E., Gebauer, C., Grovlien, A., Mileusnic-Milenovic, R., Arslanoglu, S., ... Barnett, D. (2019). Recommendations for the establishment and operation of human milk banks in Europe: A consensus statement from the European Milk Bank Association (EMBA). *Front Pediatr*, 7, 53.

WHO/UNICEF. (2021). *Nutrition archived: baby-friendly hospital initiative*. Erişim: https://www.who.int/nutrition/publications/infantfeeding/bfhi_trainingcourse/en/.